

ВІДГУК

офіційного опонента Резнікової Наталії Володимирівни на дисертаційну роботу Петухової Віолетти Олегівни на тему «Інтеграційний вектор розвитку глобальної системи міжнародної торгівлі», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

Актуальність теми дослідження

Протягом ХХІ ст. відбулась активізація інтеграційних процесів на регіональному рівні. Така тенденція пояснюється територіальною близькістю та наявністю тісних сусідських контактів у бізнес-колах і призводить до утворення навколо тієї чи іншої країни або групи найбільш розвинених країн інтеграційних зон — великих економічних мега-блоків. Зростаючий взаємозв'язок, а іноді і взаємозалежність виробників окремих країн на основі як поділу праці та обміну її результатами, так і організації спільного виробництва через кооперування, комбінування та взаємодоповнюваність виробничо-технологічних процесів призводить до утворення системно пов'язаних об'єднань національних економічних систем по всьому світу. Сучасні світові інтеграційні об'єднання, основні характеристики яких наведені в табл. 1, досить різняться як ступенем інтеграції, так і ключовими аспектами, що закладені в основу їх створення. Масове поширення інтеграційних об'єднань набуває різних конфігурацій — від формальних, у рамках яких існують численні двосторонні угоди (Асоціація регіонального співробітництва Південної Азії), до мега-блоків, які передбачають співпрацю у всіх галузях і сферах функціонування людини (ЄС). Більшість з таких блоків представляють звичайну торговельну інтеграцію, основною метою якої виступає лібералізація торговельних відносин у певних рамках.

Дедалі відчутніше проявляється політична домінанта при визначенні інтеграційного вектору розвитку глобальної системи міжнародної торгівлі, адже об'єктивно доступ до ресурсів сприяє формуванню політичної

еліти із власним портфелем економічних інтересів. Власне кажучи, це є додатковим аргументом для пояснення того, що сучасні інтеграційні процеси репрезентовані не лише державами як основними системоутворюючими учасниками цього процесу, але й ініційовані великою кількістю різноманітних інституцій, організацій, бізнес-еліт та проявами так званого транс-регіоналізму.

На відміну від більшості застарілих регіональних схем, нові характеризуються обґрунтуванням доцільності поєднання партнерства у кількох угрупованнях. На перший погляд, може здатись, що первинним імпульсом до реалізації такого різнобічного партнерства може бути виключно економічний інтерес, пов'язаний зі спробою уникнути чисельних протекціоністських заходів при доступу на ринки інших країн-торговельних партнерів за межами існуючого об'єднання.

Представлена дисертаційна робота Петухової Віолетти Олегівни на тему «Інтеграційний вектор розвитку глобальної системи міжнародної торгівлі» присвячена дослідженню інтеграційних процесів у глобальній системі міжнародної торгівлі та перспектив її регіоналізації та фрагментації.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій

Наукові положення, висновки і рекомендації, які представлено в дисертації Петухової Віолетти Олегівни, можна оцінити як теоретично обґрунтовані і достовірні. Це обумовлено тим, що вони базуються на використанні сучасних методів наукового пізнання та методів економіко-математичного моделювання, наукових праць провідних українських та зарубіжних вчених у сфері міжнародної економічної інтеграції та міжнародної торгівлі, монографічних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, матеріалів та аналітичних звітів, законодавчих актів та ін.

У проведеному дослідженні використовувалися основні положення теорії міжнародних економічних відносин, сучасні методи наукового пізнання, методи економіко-математичного моделювання. Для вирішення

вищевказаних наукових задач дисертаційної роботи були використані наступні наукові методи: дедуктивний та індуктивний методи та метод аналізу та синтезу – при дослідженні методологічних основ міжнародної торгівлі та наданні авторського поняття глобальної системи міжнародної торгівлі (п.п. 1.1.); хронологічний метод – при дослідженні становлення інституціоналізації глобальної системи міжнародної торгівлі та еволюція інтеграційних структур у глобальній системі міжнародної торгівлі (п.п. 1.2. та п.п. 2.1.); методи аналізу – до оцінки ефективності інтеграційних процесів у глобальній системі міжнародної торгівлі та сучасних тенденцій розвитку інтеграційних процесів у глобальній системі міжнародної торгівлі (п.п. 1.3., п.п. 2.1.); історичний метод – при дослідженні еволюції інтеграційних структур у глобальній системі міжнародної торгівлі (п.п. 2.2.); методи синтезу та порівняння – при оцінці ефективності міжнародних торговельних відносин в межах світових інтеграційних угруповань (п.п. 2.3); методи аналізу при соціально-економічній діагностиці України як суб'єкту глобальної системи міжнародної торгівлі та аналізу стану зовнішньої торгівлі України (п.п. 3.1., 3.2.); метод Уорда кластерного аналізу інтеграційних угруповань та України у глобальній системі міжнародної торгівлі (п.п. 3.2.); метод багатовимірною шкалування на основі інтегрального показника – для визначення стратегій розвитку інтеграційних процесів (п.п. 3.3.); кластерний аналіз – графічна інтерпретація позицій інтеграційних об'єднань (п.п. 3.3.).

Практичне значення отриманих результатів

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, впроваджено в аналітичну роботу з питань реформування зовнішньої торгівлі України Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради (довідка №680/01-01-21 від 17.06.2016 р.) Заходи в межах механізму інтеграції України в глобальну систему міжнародної торгівлі використовуються в роботі ПАТ «Турбоатом» при дослідженні країн – основних торговельних партнерів України, розробці нових бізнес-рішень, оцінці напрямів розвитку підприємства (довідка №15-744 від 10.06.2016 р.).

Матеріали і результати дисертаційного дослідження використовуються також у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Економіка України» у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (довідка № 65-05/2016 від 25.05.2016 р.)

У цілому дисертаційна робота Петухової В.О. відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків.

Наукова новизна отриманих результатів розкривається у таких сформульованих автором положеннях:

– удосконалено організаційні основи моделювання інтеграційних процесів в межах регіональних торговельних угруповань, а саме: розроблено окремі алгоритми розвитку для двох типів угруповань — таких, що об'єднують країни з високим рівнем розвитку та найбільшими кількісними індикаторами міжнародної торгівлі у світі, й таких, що об'єднують країни з низьким рівнем розвитку та найменшими кількісними індикаторами міжнародної торгівлі у світі (с.109);

– розвинуто понятійно-категоріальний апарат теорії міжнародної торгівлі через надання авторського визначення терміну «глобальна система міжнародної торгівлі» як сукупності взаємних торговельних відносин в межах глобалізованого світу між країнами та іншими суб'єктами міжнародної торгівлі (міжнародними організаціями, інтеграційними угрупованнями, ТНК та іншими компаніями-учасницями зовнішньоекономічної діяльності), що історично сформувалася на основі міжнародного поділу праці та комплексу засобів торговельно-політичного регулювання, включаючи інститути регулювання різних рівнів (с. 40);

– систематизовано показники рівня торговельно-економічного розвитку країни у якості базису в оцінюванні перспективного розвитку інтеграційних процесів у глобальній системі міжнародної торгівлі на основі сукупності параметрів розвитку торговельно-економічних та інтеграційних процесів (темпи приросту обсягів імпорту та експорту; валовий внутрішній продукт; загальні обсяги імпорту та експорту; платіжний баланс, рахунки поточних операцій; прями іноземні інвестиції, внутрішні та зовнішні потоки і

запаси, що дало змогу провести попередній аналіз можливих стратегій розвитку інтеграції України у систему глобальної торгівлі (с. 186-187).

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Текст автореферату адекватно відображає основний зміст, структуру та ідейну спрямованість дисертації. Зміст автореферату відповідає основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційного дослідження. Новизна, відображена у дисертації, повністю відповідає роботі.

Повнота викладення результатів в опублікованих роботах

Матеріали дослідження Петухової Віолетти Олегівни в достатній мірі висвітлені у наукових працях автора. У відкритому друці за темою дослідження опубліковано 23 наукові роботи, із них 8 наукових статей у фахових виданнях, у тому числі 2 – у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз. Загальний обсяг опублікованих основних положень дисертації становить 8,09 д.а. Основні результати дослідження підтверджено їх апробацією на дванадцяти міжнародних науково-практичних конференціях, що також говорить на користь достовірності та обґрунтованості наукових положень дисертаційної роботи, висновків та рекомендацій автора.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри міжнародних економічних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації» (№ державної реєстрації 0113U001401), у рамках якої здійснено дослідження детермінант міжнародної конкурентоспроможності національного бізнесу у посткризовий період (довідка № 64-05/2016 від 23.05.2016 р.)

Зауваження та дискусійні положення щодо дисертації

Відповідаючи змістовним і формальним вимогам до кандидатських дисертацій, дослідження, на наш погляд, не позбавлене певних недоліків.

1. Економічне співробітництво, приймаючи інтеграційні форми, трансформується в укладання регіональних торговельних угод із введенням режимів преференційної або вільної торгівлі. Саме з цих причин, міжкраїнові кількісні дослідження з питань міжнародної співпраці на рівні економічної політики часто зосереджуються на аналізі регіональних торговельних угод (РТУ), кількість яких постійно зростає. Справді, РТУ, ймовірно, є найбільш важливим механізмом міжнародної співпраці у сфері економічної політики, функціонуючи як координаційний та захисний механізм в широкому діапазоні політик. Згідно гіпотези ієрархії А. Субраманієна і Ш.-Дж. Вей, згідно якої ефект ГАТТ / СОТ залежать від присутності чи відсутності угод вищого порядку, якщо дві країни укладають угоду, яка замінює або в дещо модифікованій формі дублює окремі позиції, визначені ГАТТ/СОТ, надаючи саме їй перевагу, ефект ГАТТ/СОТ може бути мінімальним. З тексту дисертаційного дослідження незрозуміло, в якій мірі РТУ став інструментом часткового нівелювання загальних вимог, що продукуються ГАТТ/СОТ, який враховує галузеву специфіку співпраці в окремих групах країн.

2. На відміну від більшості застарілих регіональних схем, нові характеризуються обґрунтуванням доцільності поєднання партнерства у кількох угрупованнях. Нові форми багаторівневих міжрегіональних відносин є беззаперечним проявом нового регіоналізму. Так званий інтеррегіоналізм в контексті нового регіоналізму проявився у формі гнучких, часом офіційно незафіксованих та багаторівневих угод, що охоплюють велику кількість виконавців. Сам по собі міжрегіональний характер взаємодії трансформує кожен «регіон» у актора, що водночас як продукує інтеррегіональний імпульс, так і формується під дією так званої інтеррегіональної взаємодії, що призводить до його екстерналізації. Висновки дисертаційного дослідження лише набули б переконливості, аби авторка запропонувала кластерний аналіз найвпливовіших учасників міжнародної торгівлі за критеріями

контрольованої ними частки ринків, ступеня взаємопроникненості на ринки країн-партнерів, поєднання партнерства у кількох угрупованнях.

3. Для країн, що розвиваються, участь у субрегіональній та регіональній кооперації поряд з більш розвиненими країнами потенційно відкрила за сприянням останніх можливість поступової адаптації до глобальної системи. Як зазначає автор на сторінці 120 дисертаційного дослідження, найбільш динамічною формою міжнародних торгових відносин є двосторонні торговельні угоди між країнами, і між країнами і РТУ. Втім, дискусійним залишається питання визначення ведучих акторів регіоналізму, іншими словами, системоутворюючих факторів цього процесу: економічні, політичні чи чинники безпеки лежать в основі інтегративного імпульсу? Більше того, хто і в якій мірі ініціює координаційно-коопераційні взаємовідносини?

4. Автор на сторінках 114-130 розглянула зв'язок економічного зростання і взаємної торгівлі досліджуваних пар торгових партнерів шляхом обрахування коефіцієнту торгово-економічної пов'язаності (*шляхом обчислення відношення вартісних обсягів взаємного товарообігу до сумарного ВВП (в поточних цінах) країн, що взаємодіють і множення отриманої величини на 100*). Втім, відомо, що для оцінки фактичного рівня торговельної взаємозалежності країн найрозповсюдженішим є використання щонайменше трьох показників, таких, як міжрегіональна частка в торгівлі, індекс інтенсивності міжрегіональної торгівлі, індекс зосередженості регіональної торгівлі (так, *індекс внутрішньорегіональної інтенсивності торгівлі* є більш точним показником оцінки регіонального зміщення в торгівлі, оскільки при його розрахунку приймається до уваги частка торгівлі країн-членів; *індекс зосередженості регіональної торгівлі* якнайкраще підходить для вимірювання індексу торговельної взаємозалежності, адже приймає до уваги не тільки внутрішнє, а й зовнішнє зміщення торгівлі; *індекс зосередженості*, в свою чергу, оцінює рівень внутрішнього зміщення торгівлі відносно зовнішнього зміщення). Використання більш комплексного підходу до визначення потенціалу регіональних торговельних угруповань дозволило б автору оцінити перспективи розвитку глобальної системи

міжнародної торгівлі, уникаючи надлишкової описовості існуючого стану речей.

5. Дисертант на сторінці 206 справедливо зазначає, що стратегічні перспективи розвитку інтеграційних процесів України залежать як від комплексу методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни, так і від стратегії країни, які можуть бути використані при її інтеграції у глобальну систему міжнародної торгівлі. Водночас, авторка оминула увагою розгляд потенційно адаптивних в цьому випадку політик «розорення сусіда», «знищення сусіда» або «процвітання сусіда».

6. Автор під стратегічними перспективами розвитку інтеграційних процесів України розуміє не тільки комплекс методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни, а й відповідні стратегії країни, які можуть бути використані при її інтеграції у глобальну систему міжнародної торгівлі (стор.206). Втім, з тексту дисертації складається враження, що автор здійснює підміну понять «стратегія» та «тактика», не розмежовуючи інструменти реалізації та очікувану ефективність альтернативних інтеграційних стратегій.

7. Відзначається незначна частка іноземних джерел у переліку літератури, що була опрацьована дисертантом при підготовці дослідження, що позначилось на якісних характеристиках параграфу, присвяченого висвітленню методологічних засад дослідження міжнародної торгівлі.

Водночас викладені зауваження не ставлять під сумнів достатній науковий рівень дисертаційного дослідження та практичну цінність його результатів.

Загальні висновки по дисертаційній роботі

Дисертаційній роботі Петухової Віолетти Олегівни притаманний авторський підхід до розкриття обраної теми, що визначає логіку та відповідну стилістику викладеного матеріалу, які формально відповідають вимогам, які висуваються до наукових робіт такого рівня. Зміст та результати роботи повністю відповідають паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Достатній рівень виконаного дослідження, наукова новизна отриманих результатів, теоретичне і практичне значення, достовірність висновків і рекомендацій, актуальність теми дають підставу стверджувати, що дисертаційна робота «Інтеграційний вектор розвитку глобальної системи міжнародної торгівлі» відповідає вимогам МОН України та пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., а її автор, Петухова Віолетта Олегівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент

*професор кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Національної академії статистики,
обліку та аудиту,
доктор економічних наук, доцент*



Н.В. Резнікова

